

**CULTUURHISTORISCH KADER VOOR
HET GROENGEBIED DE BUITENLANDEN IN HET
STRATEGISCH GROENPROJECT TUSSEN IJ EN Z
GEMEENTE BEVERWIJK**

Colofon

Oprichtgever: Dienst Landelijk Gebied
Titel: Cultuurhistorisch Kader voor het Groengebied de Buitenlanden in het Strategisch Groenproject
Tussen IJ en Z
Status: Definitief
Datum: 13 maart 2008
Projectnummer: 05P119
Seniorarcheoloog: drs. G.P. Alders
Auteur: Drs M. Visser-Poldervaart
Illustraties: Stichting Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland, tenzij anders vermeld

© Stichting Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland, Wormer, 2008

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

Het Steunpunt aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Stichting Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland
Veerdijk 32
1531 MS Wormer

Telefoon 075-647 45 13
Fax 075-640 04 84
Email info@cultureelerfgoednh.nl
Internet www.cultureelerfgoednh.nl

INHOUDSOPGAVE

1.	INTRODUCTIE	5
1.1	Inleiding	5
1.2	Administratieve gegevens.....	6
2.	DE HUIDIGE SITUATIE BINNEN HET PLANGEBIED EN NIEUWE ONTWIKKELINGEN	7
3.	GLBAAL OVERZICHT ONTWIKKELINGSGESCHIEDENIS ONDERZOEKSGBIED	9
4.	INVENTARISATIE VAN AANWEZIGE CULTUURHISTORISCHE WAARDEN	11
4.1	Archeologie	11
4.2	Historische geografie	14
4.3	Historische (steden)bouwkunde.....	15
5.	CULTUURHISTORISCHE KANSEN- EN RISICOANALYSE	17
6.	CULTUURHISTORISCH BEL EIDSADVIES	19
6.1	Onderdeel archeologie: selectieadvies	19
6.2	Onderdeel historische geografie.....	20
6.3	Onderdeel historische (steden)bouwkunde	20
	LITERAATUUR- EN DOCUMENTATIELIJST	21
	AFBEELDINGEN	22
	Afbeelding 1	22
	Afbeelding 2	24
	Afbeelding 3	26
	Afbeelding 4	28
	Afbeelding 5	30

1. INTRODUCTIE

1.1 Inleiding

Dit Cultuurhistorisch Kader (CHK) heeft betrekking op het Groengebied de Buitenlanden, dat onderdeel uitmaakt van het Strategisch Groenproject Tussen IJ en Z. Het CHK is opgesteld door het Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland. Het plangebied is gelegen in de gemeente Beverwijk en bevindt zich tussen de A9 in het westen, de Nieuwendijk in het noorden, de gemeentegrens met Zaanstad in het oosten en de Noorderweg in het zuiden. De gegevens uit de verkenning zullen worden gebruikt bij de totstandkoming van de plannen voor het 100 hectare grote park. Het betreft een inrichtingsplan, waarin de mogelijkheid wordt gecreëerd voor de ontwikkeling van een aantrekkelijk uitloopgebied voor de inwoners van IJmond-Noord. Met het plan worden diverse ingrepen in het landschap mogelijk gemaakt, zoals inrichtingsmaatregelen met betrekking tot het watersysteem, het creëren van diverse natuurgebieden, de bouw van een stadsboerderij en het creëren van recreatieve routes. Het onderzoeksgebied is groter dan het plangebied en strekt zich uit van de Noorder IJ- en Zeedijk ten oosten van het plangebied en de Noorderweg in het zuiden tot het inundatiekanaal bij Fort Sint Aagtendijk in het westen en het golfterrein in het noorden. Het archeologische onderzoek dat onderdeel uitmaakt van dit Cultuurhistorisch Kader voor het Groengebied de Buitenlanden, is uitgevoerd conform de richtlijnen van de KNA¹. Het doel van het archeologisch bureauonderzoek is, om een archeologisch verwachtingsmodel te formuleren op basis waarvan in het kader van de geplande werkzaamheden in voldoende mate rekening kan worden gehouden met de archeologische aspecten op deze locatie. Binnen het onderzoeksgebied worden diverse soorten archeologische resten verwacht die samenhangen met de ontwikkeling van het gebied. In de archeologische databank ARCHIS is een aantal waarnemingen gedaan in het onderzoeksgebied opgenomen. Naast deze informatie zullen het onderzoek dat RAAP in 1997 in het gebied uitvoerde² en historische bronnen, met name kaartmateriaal, worden gebruikt om een beeld te verkrijgen van de ruimtelijke ontwikkeling in het verleden.

---

¹ KNA = Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

² RAAP-rapport 265. Schute, 1997

1.2 Administratieve gegevens

CIS-code:
Projectnummer: 05P119
Datum: 13 maart 2006
Opdrachtgever: Dienst Landelijk Gebied
Postbus 3005
2001 DA Haarlem
Contactpersoon: de heer P.J. Storm
tel. 023 5143878
fax 023 5123333
Uitvoerder onderzoek: Stichting Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland
Bevoegd gezag (BG): Gemeente Beverwijk
Contactpersoon: de heer J.G. Hille
Locatie: Gemeente Beverwijk
Inrichtingsplan: Strategisch Groenproject Tussen IJ en Z, Polderpark
Kaartblad Topografische Kaart van Nederland: 25A
Centrumcoördinaten van het plangebied:
107,891/ 499,168
Kaart onderzoeksgebied: (toegevoegd als bijlage)
Autorisatie archeologisch advies: drs. G.P. Alders

2. DE HUIDIGE SITUATIE BINNEN HET PLANGEBIED EN NIEUWE ONTWIKKELINGEN

Het plangebied ligt ten westen van de autosnelweg A9. Het terrein bestaat uit akker- en weiland. Aan de Noorderweg ligt een aantal woningen.

Aan de zuidzijde van het gebied wordt een bosstrook aangelegd. Deze bosstrook strekt zich uit langs de A9 en de Noorderweg. Langs de Sint Aagtendijk wordt een gebied met struinnatuur aangelegd en langs de Nieuwendijk en de Kil wordt een ecologische verbinding voor natte natuur gerealiseerd³.

Deze randen omzomen het binnenterrein van het groengebied, dat het 'cultuureiland' wordt genoemd in het inrichtingsplan. Dit cultuureiland heeft een multifunctionele stadsboerderij, die als centrale publieksvoorziening dienst zal doen. Rond de stadsboerderij kunnen schooltuinen een speelboomgaard en een ponyweide worden gesitueerd. Tevens zijn een horecavoorziening en een manege denkbaar. Het overige gebied wordt gevuld met hoogstamboomgaarden, ecologische tuinderijen en akkers, hooilanden met knotbomen en weidegronden met verschillende veerassen.

Concrete ingrepen van toepassing op de cultuurhistorie

De Kil wordt gedeeltelijk verbreed en op sommige plaatsen verdiept. Op de westoever wordt een natuurvriendelijke oever gerealiseerd met een breedte die varieert tussen de 10 en 40 meter. In het gebied ten westen van de Kil wordt een grondwaterpeilverhoging mogelijk gemaakt. Of het grondwaterpeil daadwerkelijk wordt verhoogd is afhankelijk van de mogelijkheid om voldoende open water voor waterberging te realiseren en van de effecten ervan op de andere functies in het gebied, zoals de wegen.

Langs de toegangsweg tot de stadsboerderij worden de parallelsloten gedempt. Deze sloten worden vervangen door een nieuwe ontwateringssloot aan de noordzijde van de tuinbouwstrook⁴. Voor het aanpassen van het watersysteem wordt het grondverzet berekend op circa 50.000 m³. De vrijgekomen grond wordt gebruikt om de tuinbouwstrook op te hogen. Als extra mogelijkheden wordt in het inrichtingsplan geopperd dat de sloten in het noordelijke deel van het gebied verbreed zouden kunnen worden. Hiermee zou een extra grondverzet van 25.000 m³ gemoeid zijn.

De stadsboerderij wordt gebouwd op een erfkavel van 1 hectare. De gebouwen worden uitgevoerd in of afgewerkt met hout, als verwijzing naar de historische kringenwetboerderijen. Ten oosten van de stadsboerderij worden hoogstambomen van verschillende oude fruitrassen geplant. In de tuinbouwstrook worden verschillende soorten granen en hakvruchten geplant. In de bosstrook wordt ruimte gemaakt voor een parkeerterrein, een extra woning langs de Noorderweg en een schoon-slibdepot. Voor de laatste wordt van een reservering van 2 hectare uitgegaan.

De voormalige oever van het Wijkermeer wordt door middel van een open strook in het bos zichtbaar gemaakt.

³ Afbeelding 2 geeft een kaartje van het masterplan weer. (Vista, 2004, p. 24)

⁴ De tuinbouwstrook is aan weerszijden van de toegangsweg naar de stadsboerderij geprojecteerd.

3. GLOBAAL OVERZICHT ONTWIKKELINGSGESCHIEDENIS ONDERZOEKSGBIED

Het onderzoeksgebied is gelegen in het stroomgebied van het Oer-IJ op de oever van het Wijkermeer. Het Oer-IJ had een monding in zee, eerst bij Heemskerk, later bij Castricum. Archeologisch onderzoek in het Oer-IJgebied heeft bewoning van het gebied aangetoond langs de geulen van de rivier. Ook in de Buitenlanden is bewoning aangetoond in de Late IJzertijd en Romeinse Tijd. Vondsten in het onderzoeksgebied tonen dit aan⁵. Het gebied was (waarschijnlijk) bewoond door inheemse volken, die zeer waarschijnlijk ook banden hadden met de Romeinen. Het meest noordelijk gelegen Romeinse fort was het fort bij Velsen, wat overigens slechts korte tijd dienst gedaan heeft.

In de buurt van het onderzoeksgebied ligt Beverwijk dat uit twee middeleeuwse nederzettingen is ontstaan, te weten Sint Agathedorp en Wijk. Het eerste was een kerkdorp gelegen bij de geest (het Hofland), waarop diverse producten werden geteeld. Het tweede was een handelsnederzetting rond de Breststraat, in 12^e/13^e eeuw gesticht in de buurt van de eerstgenoemde nederzetting en gelegen op de oever van het Wijkermeer. Deze handelsnederzetting is op deze plaats ontstaan, omdat een landroute en een waterroute hier dicht bij elkaar kwamen⁶.

Invloed van de nederzetting Beverwijk op de Buitenlanden is (nog) niet aangetoond. Het Oer-IJ en de restgeulen ervan (na de dichtslibbing van de monding in zee) werden gebruikt voor scheepvaart. Het Wijkermeer heeft hier in het begin van de Middeleeuwen een belangrijke rol gespeeld. De restgeul van het Oer-IJ liep aan het einde van de Vroege Middeleeuwen nog door het onderzoeksgebied dat bedekt was met veen. Het riviertje werd, overeenkomstig elders in Noord-Holland door de wind uitgeblazen, waardoor het Wijkermeer ontstond.

Men probeerde zich tegen de wateroverlast te beschermen door het aanleggen van dijken. In de late 12^e eeuw werd de Sint Aagtendijk aangelegd, die onder andere de inwoners van Beverwijk moest beschermen tegen het water dat vanuit het oosten een bedreiging vormde. In de Buitenlanden werden ook meerdere pogingen ondernomen om te voorkomen dat het water verder naar het noorden toe zou stromen. Op een kaart uit 1552 is een palenscherm of dam getekend, die van oost naar west door de Buitenlanden liep⁷.

In 1546 werd de Kromme Nije ten noorden van Beverwijk afgesloten met een dam. Vanaf die tijd verdween de getijdenwerking en verloor het water in de Wijkermeer de uitschurende werking. In plaats daarvan kwam er een verlandingsproces op gang. Behalve in de Kromme Nije werd ook langs de oevers van de Wijkermeer slib afgezet. In de 17^e eeuw was tegen de Sint Aagtendijk land aangeslibd, zodat de helft van de Buitenlanden in die tijd uit land bestond en de helft nog uit het water van de Wijkermeer.

Dat met het dichtslibben van het Wijkermeer de bedreiging die van het water uitging niet was verdwenen blijkt wel uit de aanleg van de Nieuwendijk in 1719. Aanleiding voor de aanleg

⁵ Zie hoofdstuk 4.1

⁶ Braaksmā, 2003, p. 4-6

⁷ Schute, 1997, 17, zie ook hoofdstuk 4.1.4

was een stormramp 2 jaar eerder. De Nieuwendijk vormde de verbinding tussen de Sint Aagtendijk en de Assendelverzeedijk. Deze laatste maakt deel uit van de Noorder IJ- en Zeedijken, die een dijkring vormen rond Waterland en de Zaanstreek.

In de 19^e eeuw was het Wijkermeer een moerassige poel⁶. De topografische kaarten van rond 1850 en 1900 geven aan dat op de oever van het Wijkermeer dijken werden aangelegd. Zo kon het water niet verder naar het noorden stromen. Deze dijken zijn blijven bestaan tot aan de drooglegging van de Wijkermeer.

In 1870 werd het Noordzeekanaal gegraven. Deze volgde (deels) de loop van het IJ. Rondom het kanaal werd ook land ingepolderd, dat eerder tot het IJ behoorde, de zogenaamde IJ-polders. Ook de Wijkermeer werd in dit kader drooggelegd. De Buitenlanden bestonden in deze tijd reeds. Alleen het zuidoostelijke deel van het plangebied maakte in 1870 nog deel uit van het Wijkermeer.

---

⁶ Schute, 1997, p. 14

4. INVENTARISATIE VAN AANWEZIGE CULTUURHISTORISCHE WAARDEN

4.1 Archeologie

4.1.1 Methode en onderzoeksgebied

Voor het onderhavige gebied is door RAAP Archeologisch Adviesbureau een archeologische inventarisatie en kartering uitgevoerd in 1997. Het onderhavige plangebied maakte onderdeel uit van dit onderzoek⁹, dat bestond uit bureau- en veldonderzoek.

Voor het bureauonderzoek werden archeologische, geologische en historisch-geografische gegevens die voorhanden waren geraadpleegd. Daarbij speelden ARCHIS, alsmede archeologische, historische en bodemkundige literatuur een belangrijke rol. Tevens werd divers historisch kaartmateriaal bestudeerd.

Voor het booronderzoek dat ook van deze inventarisatie onderdeel uitmaakte, werd gekozen voor een extensief onderzoek in de vorm van een oppervlaktekartering waarbij percelen systematisch werden belopen en/of slootkanten werden geïnspecteerd en een booronderzoek. Het booronderzoek bestond uit 144 boringen verspreid over een oppervlakte van 653 hectare¹⁰ met een gemiddelde diepte van drie meter en een maximale diepte van zes meter. In eerste instantie werd zo getracht een indruk te krijgen van de geologische opbouw, waarna in een later stadium op de plaatsen waar de grootste kans was archeologische vindplaatsen aan te treffen een intensiever booronderzoek werd uitgevoerd.

4.1.2 Geologie, geomorfologie en bodemopbouw

Zoals reeds in hoofdstuk 3 beschreven, ligt het plangebied in het gebied van het Oer-IJ en later het Wijkermeer. Op de geomorfologische kaart is het gebied aangegeven als een vlakte van getijafzettingen. De top van de Pleistocene afzettingen ligt op een diepte tussen de 16 en 24 meter beneden NAP¹¹.

Tijdens de zeespiegelstijging in het Midden-Subboreaal (ca. 4250 jaar geleden) werd een strandwallensysteem (oude strandafzettingen) ontwikkeld dat de grens vormde van het westelijk veengebied. Indien een strandwal hoog genoeg wordt, en vaak genoeg droogvalt, kan een deel van het zand worden opgewaaid tot duinen.

In het Midden-Subboreaal (ca. 4250 jaar geleden) brak de zee (ten noorden van Beverwijk) door het toen aanwezige oude duin- en strandwallencomplex. Grote stukken veen werden weggeslagen en er ontstond een estuarien gebied dat de verbinding met de zee naar het achterland vormde, genaamd het Oer-IJ. De meren en geulen die toen zijn gevormd zijn voornamelijk opgevuld met mariene sedimenten.

De Archeologische Kennis Inventarisatie van het AAC biedt opeenvolgende kaarten waarin de bodemkundige situatie in het onderzoeksgebied is weergegeven¹². Hieruit blijkt dat het plangebied rond 2500 voor Christus deels bedekt was met veen en deels bestond uit platen

⁹ RAAP-rapport 265.

¹⁰ = 0,22 boring per hectare. Waar een cultuurlaag in de boring werd aangetroffen werd volgend op het eerste een intensiever booronderzoek uitgevoerd. (aantal boringen per hectare is daarvan onduidelijk)

¹¹ Bron: ARCHIS2

¹² Lange, e.a., 2004, Kaartbijlagen

en slikken. Rond 1000 voor Christus bestonden in het gebied strandwallen en lage duinen, met aan de zuidoostzijde een deel kwelders. Het Oer-IJ stroomde vanaf deze tijd tot na het begin van de jaartelling aan de westzijde langs het plangebied. Rond 100 na Christus lag de restgeul nog ongeveer op dezelfde plaats, terwijl een groot deel van het plangebied bestond uit resten van het Oer-IJ in de vorm van platen en slikken en restgeulen van aftakkingen van de rivier. Rond 900 na Christus was vrijwel het gehele plangebied bedekt met veen. De Kil vormt in de huidige tijd een restgeul van het Oer-IJ.

Vanaf ongeveer 1150 na Christus begon een periode waarin in het veengebied grote meren ontstonden door afslag van het veen. Ook het Wijkermeer ontstond op deze wijze en breidde zich tot in de 16^e eeuw uit. Vanaf die tijd slibde er weer grond aan langs de oevers van het Wijkermeer en slibde het meer geleidelijk aan dicht tot een moerassige poel. Het Wijkermeer is drooggemaakt tussen 1871 en 1873 na de aanleg van het Noordzeekanaal (1870).

4.1.3 Bekende archeologische waarden in het onderzoeksgebied

Voor het onderzoeksgebied zijn in de Nota Archeologie van de gemeente Beverwijk vijf belangrijke archeologische waarden aangegeven. Het betreft de Sint Aagtendijk (BEV39A, AMK: 13934), die in de late 12^e eeuw is aangelegd, het Fort Sint Aagtendijk (BEV42A) met het bijbehorende inundatiekanaal en de linedijk (BEV38A), de Nieuwe Dijk of Nieuwe Overdijking (BEV40A, AMK: 13932), die uit 1719 stamt en de sporen van bewoning uit de Late IJzertijd-Romeinse Tijd (BEV41A, AMK: 14996). De vindplaats van deze laatstgenoemde sporen van bewoning is in het landschap duidelijk zichtbaar als een hoger punt. In absolute zin is deze plaats het hoogste gedeelte in de Wijkermeer, gelegen op circa 0 meter NAP. Het booronderzoek dat op het terrein heeft plaatsgevonden heeft een vijf tot dertig centimeter dikke, zwarte cultuurlaag aangetoond met diverse vondsten van aardewerk, houtskool, verbrande leem en fosfaat. De vondstlaag bevindt zich op circa 50 tot 95 centimeter onder NAP¹³. Tevens zijn aardewerkvondsten op het maaiveld gedaan. De Sint Aagtendijk, Nieuwendijk en de bewoningssporen uit de Late IJzertijd-Romeinse Tijd zijn gelegen in het plangebied, de beide andere waarden zijn buiten het plangebied gelegen.

In het onderzoeksgebied zijn diverse waarnemingen in ARCHIS vermeld¹⁴. Voor zover gelegen binnen het onderzoeksgebied zijn deze vrijwel allen te dateren in de Late IJzertijd-Romeinse Tijd (250 voor Christus – 450 na Christus). Het betreft scherven aardewerk (ARCHIS 40028, 40021, 40052, 45129, 45131, 45133, 45135, 45137 en 45138), twee stukjes bot, een brok vuursteen (ARCHIS 45136), een woonlaag met aardewerk en paalrestanten (ARCHIS 22675) en een ijzeren ringetje (mogelijk van een helm) en diverse scherven (ARCHIS 43057). De meeste vondsten zijn gedaan in de slootkanten met een oppervlaktekartering¹⁵. Ten westen van het plangebied is een dierengraf met een skelet van een paard of koe en scherven (ARCHIS 50015) aangetroffen. Deze vindplaats is gedateerd in de Vroege Middeleeuwen. Aan de westzijde van het onderzoeksgebied zijn voornamelijk meer samenhangende vondsten gedaan, waarbij ook een woonlaag is aangetroffen. Aan de oostzijde van het gebied betreft het voornamelijk losse vondsten, waarvan verwacht wordt dat het ook losse vondsten zullen blijven. Sommige scherven aan de oostzijde van het gebied lijken ook verspoeld te zijn, met andere woorden afkomstig van elders en door het water meegevoerd¹⁶.

¹³ Schute, 1997, p. 23

¹⁴ De waarnemingen zijn aangegeven op de kaart Afbeelding 3

¹⁵ Hierbij wordt op het maaiveld en langs de slootkanten gezocht naar indicaties van de aanwezigheid van archeologische vindplaatsen.

¹⁶ Schute, 1997, p. 23 - 25

Ter plaatse van de hierboven reeds genoemde sporen van bewoning uit de Romeinse Tijd (archeologienota BEV41A) is eveneens een stuk aardewerk uit de Late Middeleeuwen aangetroffen (ARCHIS waarneming 45139). Hierover is verder niets bekend.

4.1.4 Verwachte archeologische waarden in het plangebied

Rond 1000 voor Christus lijkt het gebied bewoonbaar geweest te zijn. Er zouden met andere woorden resten in het gebied gevonden kunnen worden die vanaf die tijd dateren. Andere vondsten in het gebied rond de lopen van het Oer-IJ tonen aan dat bewoning rond de loop van de hoofdstroom en de zijtakken van de rivier plaatsvond¹⁷.

Ook rond 100 na Christus was bewoning van het gebied nog mogelijk, wat ook blijkt uit de vondsten in het gebied die dateren uit de Late IJzertijd en Romeinse Tijd. In de Vroege Middeleeuwen is het gebied bedekt geraakt met veen. In die tijd zal het gebied vermoedelijk niet bewoond zijn, zodat vondsten uit die tijd niet verwacht worden. Het veen is vermoedelijk bij het ontstaan van het Wijkermeer weggeslagen.

Vanaf het begin van de Late Middeleeuwen (1050-1500 na Christus) zal handel gedreven zijn in het gebied met Beverwijk als handelscentrum. Het handelscentrum van Beverwijk lag op de strandwal, een hoger deel in het landschap dat in die tijd goed bewoonbaar was¹⁸. Niet duidelijk is of resten van de handel ook in dit gebied te verwachten zijn. Mogelijk was het veen in deze tijd ook in gebruik voor agrarische doeleinden. Het ontstaan van het Wijkermeer en de uitbreiding ervan in de loop van de eeuwen zal echter veel van de eventuele sporen hebben uitgewist.

De Sint Aagtendijk werd aangelegd in de late 12^e eeuw¹⁹. Naast de archeologische waarde heeft de dijk ook waarde als historisch-geografische structuur. Verwacht wordt dat in de dijk de resten van de aanleg en diverse ophogingen van de dijk in de loop der eeuwen te verwachten is. De Nieuwendijk werd aangelegd in 1719 als reactie op een stormramp in 1717. Ook deze dijk bevat (vermoedelijk) informatie over de wijze van aanleg van dijken, maar dan in de 18^e eeuw.

In het RAAP-rapport wordt naast de Sint Aagtendijk en de Nieuwendijk ook melding gemaakt van een palenscherm of dam die op een kaart uit 1552 is aangegeven²⁰. Dit palenscherm is aangelegd om verdere uitbreiding van het Wijkermeer naar het noorden tegen te gaan, zodat er geen directe verbinding zou ontstaan tussen het Wijkermeer en noordelijker gelegen meren met alle landverlies van dien. Het palenscherm heeft precies op de lijn gelegen tussen de kerk van Beverwijk en die van Assendelft. Op de luchtfoto uit de Foto-atlas van Noord-Holland (opname 1989, schaal 1:14.000, blad 203) was deze lijn nog zichtbaar²¹. Het booronderzoek heeft geen directe sporen van het palenscherm opgeleverd. Alleen een onderzoek door middel van een proefsleuf zou duidelijkheid kunnen geven of nog paalresten in de grond aanwezig zijn²².

De Wijkermeer begon te verlanden in de 16^e eeuw en is sinds die tijd niet meer gegroeid. In de 17^e eeuw bestond het plangebied voor de helft uit aangeslibd land langs de Sint Aagtendijk en voor de helft uit het water van het Wijkermeer²³.

Behalve het palenscherm zijn ook dijken of kaden aangelegd op de oever van het Wijkermeer zoals die er in de 19^e eeuw uitzag. De dijken die op de oever van het Wijkermeer werden

¹⁷ Lange, 2004

¹⁸ Alders en Van den Berg, 2005, p.11

¹⁹ Westenberg, 1974.

²⁰ De ligging van het palenscherm is aangegeven op de afbeeldingen 3 en 4 in de bijlagen.

²¹ Schute, 1997, p.17

²² Schute, 1997, p. 25

²³ Dou, J.J., circa 1680

aangelegd zullen net als het palenscherm gediend hebben om overvloeiing van het land tegen te gaan. De Chromotopografische kaart uit het begin van de 20^e eeuw toont aan dat de dijk nog aanwezig was na de drooglegging van de Wijkermeer. Resten van het dijklichaam zijn mogelijk nog in de ondergrond aanwezig.

De topografische kaart van rond 1850 toont in het plangebied langs de Kil een tweetal molens. Op de Kadastrale Minuutplan uit 1817 komen de molens niet voor en op de Chromotopografische kaart uit het begin van de 20^e eeuw zijn beide molens ook niet meer aangegeven. Mogelijk zijn nog resten van deze molens aanwezig in de bodem.

Op de kadastrale kaart van 1817 zijn in het gebied geen huizen weergegeven. In het zuidelijke deel van het plangebied was in die tijd het Wijkermeer nog als meer aanwezig. De woningen langs de Noorderweg zijn dan ook pas na de drooglegging van het Wijkermeer in 1873 gebouwd.

4.2 Historische geografie

4.2.1 Het landschap als geheel

Het plangebied is nu in gebruik als weide en akkerland en is een open gebied, vrijwel zonder opgaand groen. Aan de Noorderweg zijn woningen en een landbouwbedrijf gelegen. Aan de noordzijde bepalen de Sint Aagtendijk en de Nieuwendijk in belangrijke mate het aanzicht van het landschap. Het Fort Aagtendijk ligt juist buiten het plangebied en is ervan gescheiden door de A9, die hier een barrière vormt. Het overgrote deel van het plangebied maakt deel uit van de 1000 meter cirkel, die het schootsveld van het fort betrof. Het gebied ligt aan de binnenzijde van de Stelling van Amsterdam. Het gebied was daarom geen inundatieveld, maar na de aanleg van de Stelling van Amsterdam mochten geen woningen binnen het schootsveld gebouwd worden. In het gebied komt dan ook vrijwel geen bebouwing voor. De boerderij Aurora ligt juist buiten deze 1000 meter cirkel. De andere woningen langs de Noorderweg zijn later gebouwd.

De verkaveling van het gebied kende reeds in de 19^e eeuw een onregelmatige blokvormige structuur. De perceelsgrootte is in de 20^e eeuw met ruilverkaveling/herinrichting vergroot.

4.2.2 Karakteristieke landschappelijke elementen

De Kil is een restgeul van het Oer-IJ die in de Vroege Middeleeuwen op de huidige plaats kwam te liggen.

Het oudste nog zichtbare element in het plangebied dat door de mens is aangelegd, is de Sint Aagtendijk. Deze dijk wordt wel beschouwd als één van de oudste dijk in Kennemerland²⁴. De dijk liep van Beverwijk naar Uitgeest en beschermde het ten westen ervan gelegen gebied tegen water vanuit het Wijkermeer en de restgeulen van het Oer-IJ. Ook de Nieuwendijk is nog duidelijk waarneembaar in het landschap.

Het schootsveld van het Fort Aagtendijk sterkt zich over een groot deel van het gebied uit²⁵. Hoewel dit schootsveld niet direct zichtbaar is en niet meer als zodanig functioneert, is het wel een belangrijke cultuurhistorische waarde, die een meerwaarde in het gebied kan betekenen.

²⁴ Beschrijving historisch-geografische kaartlaag CHW-kaart (KEN213G)

²⁵ Zie Afbeelding 3

4.3 *Historische (steden)bouwkunde*

De enige bouwwerken in het gebied zijn de huizen aan de Noorderweg en de boerderij Aurora. Geen van deze bouwwerken heeft een bijzondere, beschermingswaardige architectuur.

5. CULTUURHISTORISCHE KANSEN- EN RISICOANALYSE

Het karakter van de Buitenlanden zal in de komende jaren met de uitvoering van de geplande werkzaamheden radicaal veranderen. De aanleg van het park met het bos, de bomenlaan, de stadsboerderij en de hoogstamboomgaard zullen de openheid van het landschap belangrijk beperken. De aanleg van de struinnatuur langs de Sint Aagtendijk neemt het zicht op de dijk (grotendeels) weg.

De opmerking dat de voorgestelde stadsboerderij op ongeveer 1000 meter van het fort Aagtendijk is gelegen en daarmee als veldeenheden kan worden opgevat²⁶, is moeilijk te handhaven. De huidige projectie van de stadsboerderij valt ruim binnen de straal van 1000 meter. Bovendien past het idee achter een veldeenheden beter aan de buitenzijde van de Stelling, met andere woorden in dit geval ten westen van het Fort, als een voorpost van het fort of als stelling ertegenover.

De begrippen veldeenheden en kringenwetboerderij worden in het masterplan als gelijk opgevat, terwijl het twee totaal verschillende begrippen omvat. Met een veldeenheden, dat overigens niet tot het militaire begrippenkader behoort, wordt bedoeld op een onderdeel van de Stelling. Een Kringenwetboerderij (of –woning) was een bestaande boerderij of woning die binnen het schootsveld van een fort gelegen was en daarom snel afgebroken moest kunnen worden in geval van oorlogsdreiging.

Het creëren van het bos zou vanuit historisch-geografisch opzicht een kans kunnen zijn om het schootsveld van het Fort Aagtendijk zichtbaar te maken. Dit vraagt om een andere vormgeving van het bos dan in het huidige inrichtingsplan.

Met de herinrichting van het gebied is er de mogelijkheid eventuele archeologische vondsten en sporen op een creatieve wijze te benutten als inspiratiebron bij deze ontwikkeling. Te denken valt hier aan de vindplaats van de nederzetting uit de Romeinse Tijd en van de plaats van de beide 19^e-eeuwse molens die langs de Kil stonden. Dit biedt niet alleen de mogelijkheid om mensen bekend te maken met de geschiedenis van het gebied, maar ook om het gebied een extra dimensie te geven.

Verwacht wordt dat de bodem op diverse plaatsen wordt verstoord. Op dit moment is nog niet duidelijk tot welke diepte deze bodemverstoringen plaats zullen vinden. Archeologische vondsten en sporen die zich hier bevinden, zullen door de ingrepen worden verstoord. Een inventariserend veldonderzoek zal meer duidelijk moeten maken waar archeologische waarden aanwezig zijn in het plangebied.

---

²⁶ Vista, 2004, p.25

6. CULTUURHISTORISCH BELEIDSADVIES

6.1 *Onderdeel archeologie: selectieadvies*²⁷

- ❖ Dit archeologisch bureauonderzoek heeft duidelijk gemaakt dat de ondergrond van het plangebied diverse sporen van menselijke activiteit kan bevatten.
- ❖ In het westelijke deel van het plangebied is reeds een nederzetting uit de Romeinse tijd aangetoond. Aan de oostzijde van het gebied zijn nog slechts losse vondsten gedaan. Het booronderzoek uitgevoerd door RAAP is echter extensief geweest. Om meer duidelijkheid te verkrijgen over de mogelijke archeologische sporen in het gebied is een meer intensief booronderzoek noodzakelijk.
- ❖ Voor zover mogelijk wordt de voorkeur gegeven aan het in situ behouden van eventuele archeologische vondsten. Vervolgonderzoek in de vorm van een inventariserend veldonderzoek naar archeologische sporen zal primair gericht worden op die delen van het plangebied die door de planrealisatie worden verstoord. Daarnaast is het aan te bevelen door middel van extra boringen een samenhangend archeologisch beeld op te bouwen van het plangebied.
- ❖ Om bij de bouwwerkzaamheden voor de stadsboerderij en de nieuwe woning langs de Noorderweg in voldoende mate rekening te kunnen houden met de archeologie zal een inventariserend veldonderzoek moeten worden uitgevoerd, bestaande uit grondboringen. Het doel van deze boringen zal zijn om na te gaan of er archeologische indicatoren aanwezig zijn en om vast te stellen tot welke diepte de grond in de huidige situatie verstoord is. De grondboringen moeten minstens 0,25 meter onder de door de planrealisatie te roeren diepte reiken in verband met de bouwwerkzaamheden en de mogelijke schade aan de grondsporen.
- ❖ Het aanleggen van natuurvriendelijke oevers en het verdiepen en verbreden van De Kil geeft aanleiding om door middel van boringen vast te stellen of er archeologische indicatoren in de bodem aanwezig zijn. Ook voor de nieuw te graven sloot aan de noordzijde van de geprojecteerde tuinbouwstrook moet een dergelijk booronderzoek worden uitgevoerd. Ter plaatse van het palenscherm (zie afbeelding 3) zal een proefsleuf moeten worden gegraven voorafgaand aan het graven van de nieuwe sloot.
- ❖ Bij het dempen van de beide sloten langs de toegangsweg naar de stadsboerderij is wellicht een archeologisch onderzoek noodzakelijk. Indien voorafgaand aan het dempen het slootprofiel wordt uitgediept (verwijderen van de bagger en de bovenste laag van de bodem van de sloot) dan dient dit uitgraven te worden begeleid door een archeoloog. Deze dient dan bij de graafwerkzaamheden aanwezig te zijn.
- ❖ Ook de aanplant van het bos vraagt om een aanvullend booronderzoek op het door RAAP uitgevoerde extensieve booronderzoek. Hierbij zal rekening gehouden moeten worden met de diepte van beworteling van de gekozen bomen.
- ❖ Het verdient aanbeveling de vindplaats van de nederzetting uit de Late IJzertijd-Romeinse Tijd zichtbaar te maken in het landschap. Dit kan een bijzondere toevoeging aan het park bieden.

²⁷ Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie: "Selectieadvies = Schriftelijk advies aan het bevoegd gezag. Hierin wordt geadviseerd over de behoudenswaardigheid van één of meer vindplaatsen aan de hand van de opgestelde waardering en criteria die gesteld zijn in het archeologisch beleid van de betrokken overheid."

- ❖ Aan de Kil hebben rond het midden van de 19e eeuw twee molens gestaan. Het is mogelijk dat eventuele resten van deze molens nog onder het maaiveld gelegen zijn. Aangezien langs de Kil bodemroerende ingrepen worden verwacht, zal nagegaan moeten worden of deze resten nog aanwezig zijn. Het is op dit moment niet duidelijk op welke wijze dit onderzoek moet worden uitgevoerd. Dit zal nader bekeken moeten worden. De resten van deze molens kunnen benut worden ter versterking van de identiteit van het plangebied.
- ❖ In het inrichtingsplan wordt 2 hectare van het terrein gereserveerd voor een schoon slibdepot. Bij de nadere invulling hiervan zal een berekening gedaan moeten worden van de druk die het op te brengen slib zal hebben op de ondergrond. Indien de druk te groot is zal een archeologisch onderzoek uit moeten wijzen of daarbij archeologische waarden in het geding zijn.
- ❖ Bij het zichtbaar maken van de oude oever van het Wijkermeer in het bos aan de zuidoostzijde van het plangebied zal, indien de grond wordt geroerd, een archeologisch onderzoek plaats moeten vinden in de vorm van een booronderzoek, waarin wordt onderzocht in hoeverre nog resten van het dijklichaam dat hier op de oever van het Wijkermeer heeft gelegen aanwezig zijn.
- ❖ Indien grondroerende werkzaamheden worden uitgevoerd ter plaatse van het op de kaart geprojecteerde palenscherp, dient een nader archeologisch onderzoek in de vorm van een proefsleuf te worden uitgevoerd.

6.2 *Onderdeel historische geografie*

- ❖ De Sint Aagtendijk en de Nieuwendijk zijn belangrijke structuren aan de rand van het plangebied. Deze dijken verdienen het om behouden te worden.
- ❖ In het inrichtingsplan wordt struinnatuur langs de Sint Aagtendijk gepland. Vanuit historisch-geografisch oogpunt is het belangrijk vanuit het plangebied zicht te houden op de Sint Aagtendijk. Door middel van doorzichten tussen het struweel is dit wellicht mogelijk te maken.
- ❖ Het palenscherp dat in de 16^e eeuw in het gebied gelegen heeft kan als lijn in het plan verwerkt worden.
- ❖ In het plan kan gebruik gemaakt worden van de 1000 meter cirkel rond het Fort Sint Aagtendijk. De huidige presentatie van het bos met de gebogen bosrand creëert een geheel nieuwe lijn in het landschap, terwijl het bestaande schootsveld reeds een bestaande, zij het onzichtbare, lijn in het landschap vormt.
- ❖ In het huidige inrichtingsplan wordt de relatie tussen het fort en het plangebied geheel *doorbroken door de aanleg van het bos. Een zichtrelatie vanuit het gebied naar het Fort* komt het gebied ten goede.
- ❖ In de Cultuurhistorische regioprofielen stelt de provincie voor om in het plangebied de Sint Aagtendijk en de Noorderweg te behouden en in het gebied de cultuurhistorie te versterken. Bij het versterken wordt door de provincie ingezet op continuïteit van het agrarisch gebruik van het landschap als belangrijke identiteitsdrager.

6.3 *Onderdeel historische (steden)bouwkunde*

- ❖ Voor de vormgeving van de stadsboerderij kan gekozen worden voor een verwijzing naar een kringenwetboerderij. Belangrijk is daarbij te kiezen voor een moderne architectuur, waarin de eisen die aan dergelijke boerderijen gesteld werden mee te nemen.

LITERATUUR- EN DOCUMENTATIELIJST

Digitale bronnen

- Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS);
- Cultuurhistorische Waardenkaart Noord-Holland: <http://chw.noord-holland.nl>;
- Kadastrale minuut uit 1821 van de gemeente Wijk aan Zee, sectie D, De Buitenlanden, blad 1: www.dewoonomgeving.nl

Kaartmateriaal

- Atlas van Historische Topografische Kaarten Noord-Holland. Bladen van de Chromo-topografische Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden schaal 1:25.000, 1894 - 1923, Landsmeer, 2003
- Dou, J.J., *Kaart betreffende het Hoogheemraadschap van Uitwaterende Sluizen van Kennemerland en West-Friesland*. 1680
- Grote Historische Provincie Atlas Noord-Holland 1849-1859 (Wolters-Noordhoff), Groningen, 1992
- Topografische Atlas Noord-Holland 1:25.000 (Wolters-Noordhoff), Emmen, 2004

Literatuur

- Alders, G.P., J.G. Kruisheer, A. Schweitzer & J. van Venetien, *Het ontstaan van Beverwijk als stedelijke nederzetting*. Hilversum, 1998
- Alders, G.P. en F. van den Berg, *Bureauonderzoek naar de archeologische waarde van de locatie Breestraat/Peperstraat te Beverwijk*. Wormer, 2005.
- Braaksma, P., *Cultuurhistorische Inventarisatie Effecten uitbreiding Beverwijkse Bazaar en verlegging Ringvaartweg*. Wormer, 2003
- Lange, S., E.A. Besselsen & H. van Londen, *Het Oer-IJ estuarium, Archeologische Kennis Inventarisatie (AKI)*. Amsterdam, 2004
- Provincie Noord-Holland, *De cultuurhistorie van Kennemerland. Cultuurhistorische Waardenkaart Noord-Holland*. Haarlem, 2000
- Provincie Noord-Holland, *Nota Cultuurhistorische regioprofielen*. Haarlem, 2003
- Schute, I.A., *Wijkermeerpolder, een archeologische inventarisatie en kartering*. (RAAP-rapport 265) Amsterdam. 1997
- Stiboka, *Geomorfologische kaart 1:50.000, Blad 24 – 25*. 1979, Wageningen/Haarlem
- Vista landscape and urban design, *Groengebied de buitenlanden*. Amsterdam, 2004

AFBEELDINGEN

Afbeelding 1

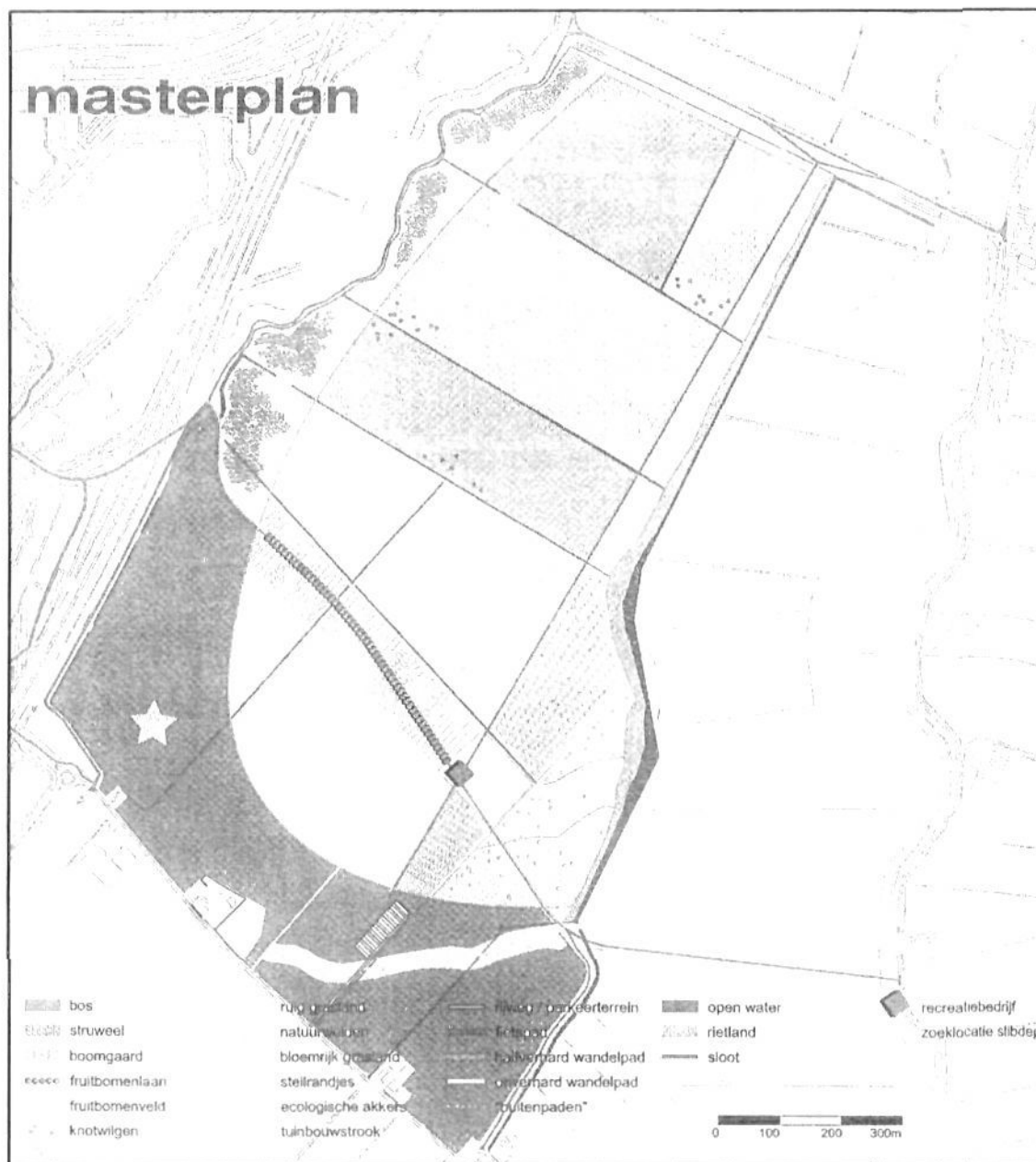
Ligging van het plangebied in Noord-Holland

Afbeelding 2

Kaart van het masterplan

(Bron: Vista, 2004)

Afbeelding 3

Waterkerende structuren in het plangebied

(ondergrond: Grontmij Nederland bv)

Afbeelding 4

Archeologische waarnemingen en waardevolle terreinen

(ondergrond: ARCHIS II)

Afbeelding 5

Archeologiegebieden voor het Inrichtingsplan Groengebied de Buitenlanden

(ondergrond: ARCHIS II)

109262 / 500029

Legenda

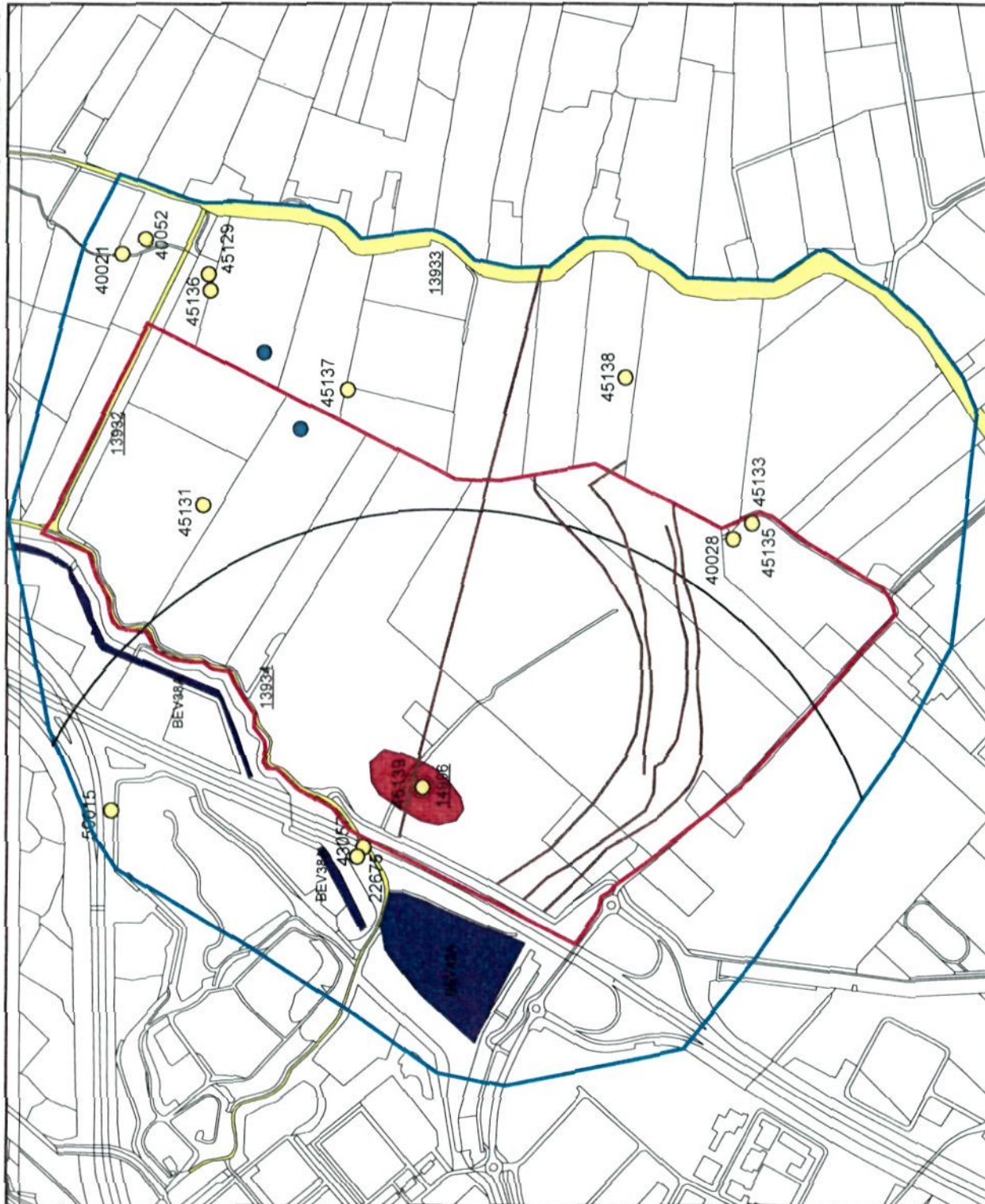
Archeologische verwachtingenkaart

- zeer hoge archeologische verwachting
- hoge archeologische verwachting
- middeimartige archeologische verwachting

106635 / 497883

109262 / 500029

Legenda

- AMK (bijbehorende nummers zijn onderstreept>)
- archeologische waarde
  - zeer hoge archeologische waarde
- Overige aanduidingen
- begrenzing onderzoeksgebied
  - begrenzing plangebied
  - (mogelijke) dijtracees
  - schootsveld rond Fort Sint Aagtiendijk
  - terrein van archeologische waarde
  - gemeentelijke nota archeologie
  - Archis-waarneming
  - molenplaats
- 0 300 m
-

106635 / 497883